

Összefoglalásul megállapítható, hogy

1. a kutatóintézetek könyvtárainak pénzügyi ellátottsága nem tart lépést az új gazdasági mechanizmus megkövetelte fokozott fejlődéssel,
2. a pénzügyi fejlődés nem jár együtt az állománygyarapodás arányos fejlődésével az időközben bekövetkezett érték- és árváltozások miatt, ezért
3. folyamatosan szűkül a tudományos tájékozódás bázisa, de elsősorban az A típusuaknál;
4. az új kutatások méretezésénél a feladatok fokozott követelményei miatt mérlegelni szükséges:
 - a. a kutatási témák naprakész irodalmi ellátottságát biztosító feltételeket (adatbank is);
 - b) a folyóirat- és könyvállomány intézeti tudományos profilnak megfelelő teljes kiegészítésének lehetőségét;
 - c) a kutatóintézeti tájékoztatási (feltáró, dokumentációs) tevékenység kérdését, annak munkaerőgazdálkodási és pénzügyi szükségleteit is figyelembe véve.

A tudománypolitikai irányelvek érvényesülése az iparági kutatóintézetek könyvtári-dokumentációs munkájában

CSENDES Béla

Az irányelvek* hangsúlyozzák: "Az irányításnak igen fontos eleme, feltétele a kutatási információ. Az információs rendszer megszervezésére 1967-ben és 1968-ban hozott intézkedések ágazatonként a problémát rendezik. A felső (kormány) szintű irányításhoz szükséges, a legfontosabb kutatási feladatokra és eredményekre vonatkozó információk jelenleg nem biztosítottak. A kutatóhelyek tudományos informáltsága és annak feltételei alatta maradnak a korszerű követelményeknek." (52. p.) Más helyütt: "Népgazdasági tervünk teljesítéséhez korszerű műszaki ismeretekre van szükség, és azokat mindig esetenkénti vizsgálat alapján, a leggazdaságosabb módon kell megszerezni" (49. p.). "A kutatási ráfordításokat ebben az időszakban a nemzeti jövedelem növekedését meghaladó ütemben kell növelni... Az összes kutatási ráfordításokon belül az egyetemek jelenlegi részesedését növelni kell" (60. p.). "Elő kell készíteni a Magyar Tudományos Akadémia reformját" (65. p.). Az alapkutatások nagy részét, valamint e kutatások elvi-módszertani irányítását, a javaslattevő és véleményező szerepét az Akadémiának kell vállalnia, míg a műszaki kutatások koordinálását az OMFVB végzi.

* Az MSZMP Központi Bizottságának tudománypolitikai irányelvei.
Bp. Kossuth K. 1969. 69 p.

A fenti keretek között helyezkednek el a kutatóintézetek s köztük a v á l l a -
l a t i r e n d s z e r ű kutatóintézetek, illetve a rájuk épülő dokumentációs
állomások.

Ugy tűnik, hogy az Irányelvek, amikor utalnak az információs rendszerek hiányossá-
gaira, bár igen tömören és mindent átfogóan jelzik a kérdés fontosságát, terjedel-
mileg mégsem adják meg a problémának a neki járó hangsúlyt. Megnyugtató azonban,
hogy az Irányelvek a maguk egészében a kutatás problémáival foglalkoznak, tehát a
kérdés egészének távlatai egyuttal a dokumentáció távlatait is jelentik.

A továbbiak megértése végett röviden utalunk arra, hogy kutatóhelyeken akadémiai
kutatóintézetek, tanszéki kutatóhelyek, kutatóintézetek, továbbá vállalati kutató
laboratóriumok értendők. Másfelől: a kutatások majdnem minden szintjén, ha eltérő
hangsullal is, a tudományos, műszaki és gazdasági szempontok és velük a vonatkozó
információk egységes rendszerben valósulnak meg. A tájékoztatás vonatkozásában a
könyvtárról és a dokumentációról is mint egységes folyamatról és szervezetről be-
szélünk.

A KUTATÓHELYEK ÉS INFORMÁCIÓS ÁLLOMÁSOK TAGOZÓDÁSÁNAK ELLENTMONDÁSAI; EZEK FELOLDÁSA

Az iparági dokumentáció vonatkozásában az a k a d é m i a i kutatási hálózat
dokumentációs rendszerét adottnak vesszük. Ennek jelenlegi és bizonyára változó tar-
talma beleillesztendő az iparági dokumentáció felvételi és leadási rendszerébe.

Némileg eltérő a viszony a t a n s z é k i kutatások (s a velük kapcsolatos do-
kumentáció) és kutatóintézeti megfelelőik között. Jelenleg is élénk és a jövőben
még élénkebbé válik e két kutatóhely-típus kutatóinak egymás közti cseréje, kettős
alkalmazása, sőt a kutatások szervezeti koordinálása. Mindez élénkebbé fogja tenni
a kutatóintézeti és a tanszéki dokumentáció együttműködését is. A tárgyi, módszer-
tani és szervezeti kérdések megvitatása a megbeszélések és tanulmányok hosszú sorát
fogja eredményezni. Annyi azonban már most megállapítható, hogy az egyetemi közpon-
ti könyvtár rendszeresebb, szervezettebb és módszertanilag fejlettebb munkája nem
pótolhatja a kutatóintézeteknek a tanszékinél lényegesen differenciáltabb és elmé-
lyültebb szakirodalom-feldolgozási munkáját és viszont.

De a k u t a t ó i n t é z e t i dokumentációs munka különbözik mind a feldolgo-
zás, mind a közzététel természetét tekintve a háttérül szolgáló szakterület dokumen-
tációs szintjétől is, beleértve az igénylők olvasói szokásait és felkészültségét.
Ugyanakkor az érintett iparági vállalatok, ill. egyesülések a legtöbbször nem is
rendelkeznek nemcsak saját szakirodalom-feldolgozó szervezetekkel, de még csak a
szakágazati (kutatóintézeti) dokumentációs állomások szolgáltatásait szervezeten
igénylő, felvevő és továbbító tájékoztatási megbizotti hálózattal sem. Vannak szak-
területek, ahol a viszonylag erős vállalati dokumentáció és szakágazati (kutatóin-

tézeti) dokumentáció koordinálása, illetve önkéntes együttműködése okoz szakmai és szervezeti problémákat.

További nehézséget jelenthet az a tény is, hogy az iparági kutatóintézetek jelentős része vállalati gazdálkodási rendszerben működik, és ez kihat a dokumentációs szolgáltatásokra is. Az intézeti dokumentáció nem elég erős ahhoz, de sokszor nem is érdekelte abban, hogy kétszintű (intézeti és vállalatoknak szóló) dokumentációs szolgáltatásokat nyújtson; a vállalatok pedig az új gazdaságirányítási rendszer által nyújtott nagyobb vállalati önállóságot nem használják fel sem saját dokumentációs állomásuk kiépítésére, sem pedig a szakágazati központ szolgáltatásainak rendszeres igénybevételére - sőt mindkét vonatkozásban visszafejlődés tapasztalható. Nyilvánvalóan a vállalatok felső és középfokú irányító szervei (minisztériumok, trösztök) feladata, hogy a kutatóintézeteknél megrendelések útján biztosítsák a kisebb vállalatok dokumentációs ellátását.

A vállalati kutató laboratóriumok dokumentációs munkája - az Irányelvek szempontjából - mind önmagában, mind pedig a vertikális és horizontális kooperáció vonatkozásában - külön tárgyalást kívánna.

Érintőleg ki kell azonban térni az ún. szakmai kooperációs körökre, amelyek a horizontális kooperáció önkéntes megvalósulásaként az országos könyvtárügyi irányító szervek támogatását is élvezik. Ebben az esetben a szervezetenként nem érintkező intézményi, vállalati és kutatóintézeti dokumentáció önkéntes együttműködésének szép példái figyelhetők meg. (Pl. a gépjárműgyártás és a gépjárműközlekedés területén, ahol a fenntartó és felügyeleti hatóságok nem azonosak.)

De a fentebbi tárgykörnél maradva, pl. magán a gépjárműközlekedés területén sem beszélhetünk zárt dokumentációs rendszerről. Adva van egyfelől az Autóközlekedési Tudományos Kutató Intézet, illetve az erre épülő Autóközlekedési Műszaki Dokumentációs és Tájékoztatási Központ. Ez utóbbi kielégíti a kutatóintézet, a tröszt és a hozzátartozó mintegy 40 vállalat információs igényeit, de mindezek együtt a hazai gépjárműközlekedés egészének csak kb. egyharmadát képviselik. Más járműfenntartó szervek és az egyéni közlekedés differenciált igényeinek ellátása mind tartalmilag, mind szervezetenként és pénzügyileg összetett megoldási módokat kíván.

Nyilvánvaló azonban az információs igényeknek egy másik tagozódása is: ugyanazon a helyen, de helyileg elkülönítetten is külön-külön igény jelentkezik 1. vezetési, 2. kutatási és 3. termelési információra.

Az utóbbi kettővel a szakirodalom meglehetősen sokat foglalkozott már, sőt sok minden meg is oldódott. A vezetési, főképpen a népgazdasági szintű gazdaságtervezési információs igény azonban továbbra is kielégítetlen. Két feladatot érzünk súlyponttá: 1. a közgazdasági folyóiratirodalom tartalmi feltárását és egyidejűleg többszempon্তু visszakeresésének biztosítását, 2. népgazdasági adatbank felállítását. (Ezen utóbbira már határozat is született.)

A kutatások egész területén szükség van viszont műszaki tudományos adatbankra (a hivatkozások rendszere helyett).

A KUTATÓINTÉZETI KÖNYVTÁRI-DOKUMENTÁCIÓS MUNKA
NÉHÁNY IDŐSZERŰ TARTALMI KÉRDÉSE

A többszemponu feltárás és visszakeresés fentebbi említésével már át is tértünk a kutatóintézeti dokumentációs munka tartalmi követelményeire. A hazai és külföldi szakirodalom ezeket a kérdéseket már kimerítően megvitatta. Ehelyütt csak néhány feladatot szeretnénk újból kiemelni:

A gyarapítás területén:

- a nem-könyv jellegű állomány fontosságának ismételt elismerése mellett is vissza kell állítani a kézikönyvek, monográfiák rangját és súlyát a gyűjteményben;
- létre kell hozni (akár célszerű fordítási és szerzői politikával is) a sűrített adathordozók (Wissensspeicher, grafikus és tabelláris ábrázolások) állományát; ez a gépi adatfeldolgozásnak és különösen az adat-távközlésnek és adatmegjelenítésnek is előfeltétele;
- a nem-könyv jellegű anyagon belül szervezetileg teljessé kell tenni a szakmai sorozatok (kormányzati, kutatóintézeti, egyesületi jelentések) állományát.

Ennek feltétele és eszköze a) a beszerzések tárgykörének és eredetének az eddiginél szervezettebb koordinálása, b) tagság nemzetközi egyesületekben, c) részvétel kongresszusokon, d) kutatócsere a külfölddel (ez utóbbiak szükségességét az Irányelvek is leszögezik), e) prospektus-állomány létrehozása önálló gyűjteményként, többszemponu feldolgozással.

Mindezek az eddiginél hatékonyabb reprográfiai, mikrofilm- és egyéb adatfeldolgozási technikát kívánnak.

Ezzel már a f e l d o l g o z á s területére értünk. Itt újra ki kell emelni a szimultán visszakeresés szükségességét, ennek előfeltételei vannak a feldolgozásban:

- tisztázni kell - a kutatóintézeti dokumentációban is - a hierarchikus és mechanikus osztályozási rendszerek vagylagosságának és párhuzamosságának jellegzetes területeit; a kutatói (egyéni) dokumentáció és a központi dokumentáció arányait; a tárgy-szavas osztályozás szemantikai kérdéseit;
- szélesíteni kell a kézilukkártyás rendszerek alkalmazását;
- elő kell készülni a gépi adatfeldolgozás egyszerűbb könyvtári feladataira, majd - kooperáció alapján - a gépi adatfeldolgozásra.

A k ö z z é t é t e l területén:

- a kutatóintézeti dokumentáció fentebb már részletezett alsóbb iparági felhasználása és a belső felhasználás érdekében ki kell dolgozni a többszintű és többcélú felhasználást lehetővé tevő többszintű feldolgozást;

- belső használatra (főképpen a kapacitás korlátozottsága miatt) egyes területeken és esetekben el lehet térni a dokumentáció anyanyelviségének követelményétől;
- a felső és középszintű vezetés döntéseinek előkészítése érdekében, valamint egyes, kísérleteket nem igénylő vizsgálatok esetében a kutatóintézeti könyvtár szakirodalmi áttekintéseket állít össze, melyek előkészítik, ellenőrizhetővé teszik, esetleg helyettesítik a kutatásokat.

A feldolgozásnak és közzétételnek azonban - és ez a minőségileg új - e g y s é - g e s adattárolás, visszakeresés és megjelentetés, tehát egységes technológia alapján kell végbemennie, egészen a végtermék előállításáig, a többszörözést is beleértve.

Ez a komplex adatfeldolgozási és felhasználási folyamat azonban távolabbi következményekkel is jár. Már átmeneti szakaszában egyrészt minőségi változás történik a könyvtári-dokumentációs személyzet ismereteiben, tehát színvonalban és szervezeten belül közelebb kerülnek egymáshoz a kutatási és a dokumentációs dolgozók; másrészt fejlődik a kutatók dokumentációs technikája. A későbbi gépi feldolgozás, különösen az ember és a gép közti közvetlen "beszélgetés" megvalósulása esetén, meg fogja követelni a bevitt szöveg terminológiai szabványosítását, s ezzel együtt a kutatási jelentéseknek s általában a közleményeknek az eddiginél lényegesen tömörebb, szabatosabb megfogalmazását is.

Mindezek néhány fontos és már ma is megoldható feladatot rónak a kutatóintézeti könyvtárra, mégpedig:

- a szakterület "fehér foltjainak" feltárását és megszüntetését,
- célszerű fordításpolitikával, különösen a külföldi szakmai sorozatok adaptálásával új kiadványok elkészítését,
- szakterületi szótárak (esetleg képes szótárak) és főképpen terminológiai kiadványok szerkesztését,
- ez utóbbi feladatok megoldása és a gépi adatfeldolgozás lehetővé tétele érdekében a szakterület szemantikai problémáinak feldolgozását, a megfelelő országos szervezetekkel együttműködve.

*

Minden politika a lehetőségek művészete, a kutatóintézetek dokumentációjáé sem lehet más. Eredményeinek realizálódniuk kell mind a kutatásokban, mind a háttérül szolgáló szakterület értéktermelésében. A közvetlenül realizálható eredmények mellett figyelembe kell vennie a holnap szükségleteit is, az adatfeldolgozás tárgya és eszközei körében egyaránt. Mint alkalmazott iparági dokumentációnak azonban sohasem szabad szem elől tévesztenie a legfőbb követelményt, a termelés hatékonyabbá tételét vállalati és népgazdasági szinten.